

Ольга ХРИСТЕНКО,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки вищої школи
та суспільних дисциплін
Тернопільського національного
медичного університету
імені І. Я. Горбачевського,
м. Тернопіль, Україна
ORCID: 0000-0001-6036-2829
e-mail: hrystenko@tdmu.edu.ua

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

Анотація. У статті проаналізовано низку історичних джерел із проблеми громадянського виховання молоді, визначено національні, громадянські й духовні цінності, які необхідно формувати у майбутніх лікарів у контексті їхніх соціальних ролей – як людей, фахівців, громадських діячів. Визначено, що однією з умов підготовки майбутніх лікарів до виконання громадянського обов'язку – натхненного й відданого служіння людям / пацієнтам – є опора на базові цінності духовного змісту, передусім любов (до професії, до людей, до своєї країни).

Звернено увагу на концепцію «філософії серця» Григорія Сковороди, який трактує чисте серце як сутність / вияв істинної людини в екзистенційному

контексті. Означений підхід детермінує практичне застосування культури чистого сумління / чистого серця у забезпеченні духовної витривалості, стресостійкості не лише лікарів, а й пацієнтів, а також співчутливого, чесного та справедливого ставлення людей одне до одного. Визначено, що представлені в статті шляхи формування громадянської відповідальності та культури психологічного / духовного здоров'я людини можуть бути використані студентами університету у майбутній професійній, просвітницькій громадській діяльності.

Ключові слова: історичні джерела, професійні цінності, громадянські цінності, моральність, майбутні лікарі.

Olga KHRISTENKO,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Department of Higher Education Pedagogy
and Social Sciences,
I. Horbachevsky
Ternopil National Medical University,
Ternopil, Ukraine
ORCID: 0000-0001-6036-2829
e-mail: hrystenko@tdmu.edu.ua

EDUCATIONAL POTENTIAL OF HISTORICAL SOURCES IN THE FORMING OF CIVIC VALUES OF FUTURE DOCTORS

Abstract. In the conditions of war, the problem of civic education of the youth called to make the contribution to victory of the Homeland is peculiarly actual. It has been analyzed a number of historical sources at the article. It has been defined national, civic spiritual values that should be formed in future doctors in the context of their social roles – as people, professionals, public figures.

For future doctors it is especially important to understand the historical and philosophical basis of the concept of human dignity in order to develop it in themselves, to respect patients, to implement it in the context of civic responsibility

arising from awareness of the concept of «dignity» (worthy human, worthy deed, worthy civil position etc.). In order to prepare future doctors for civic duty – inspired devotional service to people / patients – it is necessary to rely on the basic values of spiritual content, first of all, love (for the profession, for people, for their country). In the article the concept of «philosophy of heart» by Hryhorii Skovoroda, who interprets the pure heart as the essence / manifestation of a true human in the existential context has been analyzed.

This approach causes the practical applying of a culture of pure conscience / pure heart in ensuring spiritual

endurance, stress resilience of both doctors and patients, as well as compassionate, honest and fair treatment of people to each other. Also it has been characterized charity, as a value and synonym of holiness. In this context, the doctor / citizen lifestyle in which there are good deeds, charity, compassion for socially vulnerable categories of society, service to people in general, expresses the meaning of true «practical» holiness.

In article, it has been presented ways of forming of civic responsibility, as well as culture of psychological / spiritual health of the person. That can be used by future doctors in the process of professional, educational, public activity.

Key words: *historical sources, professional values, civic values, morality, future doctors.*

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану пріоритетним напрямом виховної роботи в закладі вищої освіти, зокрема й медичному, є формування / розвиток системи громадянських цінностей студентів, майбутніх медичних фахівців, адже від гуманітарного світогляду майбутніх лікарів суттєво залежить усвідомлення ними професійної відповідальності в контексті суспільних, геополітичних, національно-державницьких викликів.

Одним із засобів впливу на особистість є виховний потенціал історичних джерел, які становлять скарбницю інтелектуально-духовного досвіду українського народу з власною системою національних громадянських цінностей.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблеми розвитку почуттів патріотизму, громадянської відповідальності, національної свідомості молодого покоління, формування системи цінностей у вихованні дітей та молоді досліджували такі українські науковці, як О. Абрамчук, В. Андрущенко, І. Бех, Ю. Бондаренко, М. Боришевський, Г. Васянович, О. Вишневський, О. Гевко, О. Дубасенюк, О. Жаровська, В. Жуковський, І. Зязюн, Л. Єршова, В. Мірошніченко, О. Сухомлинська та ін. Так, О. Вишневський констатує взаємозалежність цінностей із вихованням та культурною спадщиною нації, що вказує на доцільність історико-педагогічного аналізу історичних джерел для їхнього подальшого використання у виховній роботі. О. Сухомлинська аналізує специфіку цінностей у межах різних підходів / концептуалізації ідей виховання моральності в сучасній Україні. Зокрема, наукові висновки вченої щодо викликів перед освітою в умовах існування антицінностей підтверджують актуальність наукового пошуку шляхів формування громадянських цінностей сучасних студентів на основі української історичної спадщини, в якій знаходимо фундаментальні опори для розвитку кращих якостей людини, громадянина, фахівця.

Мета статті – здійснити історико-педагогічний аналіз та репрезентувати конкретні історичні джерела як засоби виховання в студентів медичного закладу вищої освіти громадянських цінностей, які повинні доповнювати систему професійних цінностей майбутніх лікарів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розробляючи інноваційні підходи до виховання особистості в сучасних умовах, варто використовувати й інтелектуально-духовний досвід минулих поколінь, який містить

ідеї та цінності, що залишатимуться актуальними завжди. У контексті дослідження проблеми громадянського виховання майбутніх лікарів ми проаналізували деякі історичні джерела, твори у хронологічних межах від Середньовіччя до першої половини ХХ століття та виявили їхній відповідний виховний потенціал.

Насамперед, слід виокремити виховну вартість історичних джерел періоду Київської Русі, що становлять фундаментальну платформу розвитку особистості досконалого громадянина / громадянки. Так, «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона репрезентує вічні універсальні духовні цінності, серед яких: істина (істинний милосердний Бог, явлений в Ісусі Христі), благодать (Божа сила, яка допомагає людям відкидати зло / гріх і дарує спасіння), спасіння (дар людству від Бога-Отця через Ісуса Христа – досягнути після фізичної смерті вічне життя у присутності люблячого Бога), віра (визнання істинного Бога, Божої всемогутності і любові, довіра до Бога), покаяння (усвідомлення людиною власних негідних вчинків, слів, думок, вольовий акт змінити себе, вдосконалити), гідність (усвідомлення божественного походження та покликання людини, що апріорі означає універсальне об'єктивне наділення кожної істоти людського роду цією невід'ємною ознакою – гідністю людини, а формувати вміння бути гідною людиною на практиці постає як пріоритетна ціль виховання) (Іларіон Київський, 1992). Зважаючи на це, для майбутніх медиків особливо важливо розуміти історико-філософську основу поняття гідності людини, щоб розвивати її в собі, поважати у пацієнтах, реалізовувати в контексті громадянської відповідальності, що впливає з усвідомлення концепту «гідність» (гідна людина, гідний вчинок, гідна громадянська позиція тощо).

«Повчання» Володимира Мономаха як історичне джерело містить низку фундаментальних цінностей, спрямованих на вироблення навичок достойного життя мудрої людини, це передусім: гідність (яку автор асоціює з мудрістю – хто мудрий, той поводить себе гідно); праведність (як богоугодне життя); добродійність (як спосіб реалізувати своє покликання, немарність життєвого існування); милостиня як необхідна умова добродійного життя (всебічна допомога сиротам, вдовам, убогим), що знаходиться майже на рівнозначній позиції із повагою до величі й могутності Бога («майте страх Божий в серці своєму і милостиню подавайте щедру, бо то початок всякого добра»); гостинність (сформована на ґрунті християнської культури, органічно вплітається у національну ментальність українців, виражену в народних прислів'ях на кшталт «гість у дім – Бог у дім»); працьовитість (як цінність виступає найкращим стилем людського існування, що забезпечує загальне благополуччя, щасливе життя особи); сміливість (у трактуванні автора є ціннісною рисою людини, яка прагне жити достойно і щасливо, адже саме сміливість необхідна, щоб жити за Божим законом і вести гідний спосіб життя) (Повчання Володимира Мономаха, 1377). Таким чином, «Повчання» Володимира Мономаха акцентує увагу на практичному вимірі життєвої позиції людини – як члена родини, громади, держави – з перспективи її моральної відповідальності та високого покликання як дитини Божої.

Щоб усвідомити аксіологічну сутність такого стилю життя, слід, на думку мислителя, мати «світлий розум, про-світлений Біблією і книгами», і чисту совість (моральність), звірену з євангельськими заповідями. Одночасно із формуванням моральної людини, він звертає увагу на прищеплення молодому поколінню національних та громадянських цінностей, насамперед патріотизму як любові до свого народу, що формується на основі поваги до батьків та земляків. Із метою ефективного патріотичного виховання філософ пропонує приділяти належну увагу почуттям дитини, які є запорукою розвитку відповідних цінностей особистості (Сковорода, 1983).

У період національно-культурного відродження XIX – початку XX століть українські класики репрезентували низку національних, громадянських цінностей. У творчій спадщині *Тараса Шевченка* знаходимо такі ціннісні пріоритети, як: освіченість, милосердність до потребувачих, єдність, національна гідність, рідна незалежна держава, боротьба за правду і свободу, любов до України, вірність Батьківщині, рідна мова, віра, молитва за Україну, свобода людини і нації, людська гідність, самоповага, любов як перманентний стан душі (Шевченко, 2011). Виховний потенціал творчості *Лесі Українки* розкривається в обґрунтуванні цінностей: воля, активність, безсмертна душа, духовна витривалість, сміливість, вірність народові, страждання / випробування заради вищої мети / цінності («завжди терновий вінець буде кращий, ніж царська корона. Завжди величніша путь на Голгофу, ніж хід тріумфальний») (Українка Леся, 1975, с. 189).

У творчій спадщині *Івана Франка* викристалізуються актуальні цінності, як-от: свобода людини, нації, боротьба за неї (наполеглива, цілеспрямована, завзята); духовна єдність із народом; дієвий, практичний патріотизм як праця («тяжке ярмо»); пошанування видатних людей; моральна / духовна стійкість особистості у важких життєвих обставинах (Франко, 1976–1986).

Духовний, громадський діяч, *митрополит Андрей Шептицький* також залишив ідейну спадщину, з якої черпаємо низку громадянських та індивідуальних цінностей, які слід формувати в молодого покоління. Серед них: совісність («жити за совістю – важливіше за будь-які віросповідання»); загальне благо народу (як протидія вузьким егоїстичним інтересам); любов до своїх земляків та всіх людей; єдність, згідливість, взаємодопоміжність між патріотами (а не «внутрішні роздори, взаємне поборювання й отаманщина»); добродійність (не просто матеріально допомогти вбогим, а сприяти їм у здобутті засобів для існування); загальна культура українців, оперта на моральні основи (моральність) як ціннісна платформа (Маринович, 2010).

Висновки. Репрезентована в історичних джерелах система цінностей та обґрунтована українськими мислителями методика формування громадянської відповідальності й культури психологічного / духовного здоров'я людини має безпосереднє значення для майбутніх лікарів, які зможуть використовувати її особисто та в контексті професійної, просвітницької, громадської діяльності. Зважаючи на це, на заняттях із суспільних та гуманітарних дисциплін варто застосовувати історико-педагогічний аналіз різних історичних джерел та використовувати їхній аксіологічний компонент для досягнення виховних цілей.

Перспективи подальших досліджень можуть стосуватися аналізу ціннісної парадигми в контексті сучасної літературної, філософської, мистецької спадщини українського народу відповідно до специфіки та цілей професійної підготовки майбутніх лікарів і виховання сучасної молоді в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Іларіон Київський. (1992). Слово про Закон і Благодать (між 1037 і 1050 роками). *Давня українська література. Хрестоматія*. С. 195–214; 626–628. URL: <http://litopys.org.ua/oldukr/ilarion.htm> (дата звернення: 01.02.2022).

Повчання Володимира Мономаха (за Лаврентієвським списком 1377 р.). *Повість минулих літ*. URL: <http://litopys.org.ua/pvlyar/yar09.htm> (дата звернення: 01.02.2022).

Артемова, Л. В. (2006). Історія педагогіки України: підруч. для студ. вищ. пед. навч. закл. / гол. ред. Т. В. Ковтуненко. Київ: Либідь. 422 с.

Оришко, С. (2006). Патріотичне виховання в історії української педагогіки. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: збірник наукових праць. Вип. 33. С. 149–155.

Сковорода, Г. (1983). Вірші, пісні, байки, діалоги, трактати, притчі, прозові переклади, листи. Київ: Наукова думка. 261 с.

Шевченко, Т. Кобзар. (2011) / текстолог. підготов., прим. С. Гальченка. Київ: Нац. кн. проект. 816 с.

Українка, Леся. (1975). Зібрання творів: у 12 т. Київ: Наукова думка. Т. 1.

Франко, І. (1976–1986). Повні тексти творів. *УкрЛіб. Бібліотека української літератури*. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/author.php?id=2> (дата звернення: 03.02.2022).

Маринович, М. (2020). Андрей Шептицький: християнські розв'язки одвічних проблем. *Zbruc*. 9 жовтня. URL: <http://zbruc.eu/node/100791> (дата звернення: 05.02.2022).

REFERENCES

Ilarion Kyivskyi (1992). Slovo pro Zakon i Blahodat (mizh 1037 i 1050) [Words of Law and Grace]. *Davnia ukrainska literatura. Khrestomatiiia*. Kyiv. S. 195–214; 626–628. URL: <http://litopys.org.ua/oldukr/ilarion.htm> (data zvernennia: 01.02.2022). [in Ukrainian].

Povchannia Volodymyra Monomakha (za Lavrentiivskym spyskom 1377 r.) [Teachings of Volodymyr Monomakh according to Laurentian Codex 1377]. URL: <http://litopys.org.ua/pvlyar/yar09.htm> (data zvernennia: 01.02.2022). [in Ukrainian].

Artemova, L. V. (2006). *Istoriia pedahohiky Ukrainy* [History of pedagogy in Ukraine] / holov. red. T. V. Kovtunencko. Kyiv: Lybid. 422 s. [in Ukrainian].

Oryshko, S. (2006). Patriotychno vykhovannia v istorii ukrainskoi pedahohiky [Patriotic Education in the History of Ukrainian Pedagogy]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu*: Zbirnyk naukovykh prats. Vyp. 33. S. 149–155. [in Ukrainian].

Skovoroda, H. (1983). Virshi, pisni, baiky, dialohy, traktaty, prytychi, prozovi pereklyady, lysty [Poems, songs, fables, dialogues, treatises, parables, prose translations, letters]. Kyiv: Naukova dumka. 261 s. [in Ukrainian].

Shevchenko, T. (2011). Kobzar [Kobzar] / tekstoloh. pidhotov., prym. S. Halchenka. Kyiv: Nats. kn. proekt. 816 s. [in Ukrainian].

Ukrainka, Lesia. (1975). Zibrannia tvoriv: u 12 t. [Collection of works: in 12 vol.]. Kyiv: Naukova dumka. T. 1. [in Ukrainian].

Franko, I. (1976–1986). Povni teksty tvoriv [Full texts of works]. *UkrLib. Biblioteka ukrainskoi*

literatury. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/author.php?id=2> (data zvernennia: 03.02.2022). [in Ukrainian].

Marynovych, M. (2020). Andrei Sheptytskyi: khrystyianski rozviazky odvichnykh problem [Andrei Sheptytskyi: Christian solutions of eternal problems]. *Zbruc*. URL: <http://zbruc.eu/node/100791> (data zvernennia: 05.02.2022). [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 11.05.2022

УДК 378:172.13:17.026.2

DOI: 10.37026/2520-6427-2022-110-2-114-118

Марія ЯРЕМОВИЧ,

здобувач Рівненського державного

гуманітарного університету,

викладач, методист

Комунального закладу

Львівської обласної ради

«Бродівський фаховий педагогічний коледж

імені Маркіяна Шашкевича»,

м. Броди, Україна

ORCID: 0000-0002-2117-8786

e-mail: marsi77@ukr.net

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ Й ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ КАТЕГОРІЙ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СОЛІДАРНОСТІ ТА СОЛІДАРИЗМУ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Анотація. У статті проаналізовано актуальність процесу формування громадянської компетентності майбутніх учителів як основи єдності та консолідації українського народу, запоруки існування громадянського суспільства та правової держави. Особлива увага приділяється поняттям «солідаризм» та «громадянська солідарність», розглядаються погляди як українських, так і зарубіжних науковців щодо їх визначення та тлумачення. Наголошено на тому, що громадянська солідарність відіграє важливу роль у державотворчих процесах в умовах сучасних геополітичних викликів. Проведено аналогію понять «громадянська солідарність» та «національна солідарність» у контексті еволюції громадянського суспільства. Окреслено ціннісні орієнтири формування означених категорій у майбутніх учителів через призму розвитку у них педагогічних здібностей. Підкреслено важливість формування громадянської солідарності

у майбутніх учителів як запоруки розвитку активного, цілеспрямованого, освіченого соціуму, що ідентифікує себе з українською державою та солідаризується з нею. Проілюстровано важливість виховання громадянської культури майбутніх фахівців у сфері освіти як елементу їх професійної компетентності. Частково розглянуто суперечності і перешкоди реалізації громадянської освіти студентської молоді в Україні. Громадянська солідарність трактується як свідомий вибір індивідом суспільного об'єднання, ідентифікація себе з ним, розвиток у громадян модерних рис самоідентифікації та інтеграції.

Ключові слова: солідаризм, громадянська солідарність, національна солідарність, громадянська освіта, громадянська компетентність, громадянське суспільство, громадянська культура, професійна компетентність, студентська молодь.

Mariia YAREMOVYCH,

Postgraduate Student,

Rivne State University of Humanities,

Lecturer, Methodist at the

Municipal institution of Lviv regional council

Brody Markiian Shashkevich professional pedagogical college,

Brody, Ukraine

ORCID: 0000-0002-2117-8786

e-mail: marsi77@ukr.net